

Beke György: Nyomjelző rokonság

A jelenkori magyar szociográfiai irodalom egy gazdag és népszerű fejezete fölé, úgy gondolom, bátran odaírhathjuk a kolozsvári Beke György nevét. Volt idő, midőn egész szociográfiai kutatócsoport helyett végezte a valóságfeltáró munkát, s járta be Erdély, egész Románia tájait, hogy felderítse az ott élő magyarság munkában telő nehéz életét. A „romániai magyarság felfedezése” — lehetne írni összegzésül kiterjedt és izgalmas munkássága fölé. Számos tájegység magyar népének — a moldvai, a hétfalusi csángókra, a bukaresti magyarokra, a székelyföldi ingázókra gondolok — az életét ő állította a közfigyelem fénykörébe. A szociográfiai térkép „fehér foltjait” tüntette el, sikerült megújítania, felfrissítenie a romániai magyar szociográfiai irodalmat, és szélesebb körben kelteni érdeklődést ennek az irodalomnak az újabb eredményei iránt. A riporteri és szociográfiai munka már megszervezését tekintve is módszeres. Beke György riportkönyvek sorában dolgozta fel a csángó falvak (*Magunk keresése*), a háromszéki szülőföld (*Feketeügy*) és a szilágysági magyarság (*Szilágysági hepehupa*) közösségi életét, szociális és kulturális viszonyait, valamint történeti hagyományait. Munkáiból lassanként Erdély magyarlakta tájainak szociográfiai feldolgozása bontakozik ki: egész könyvsorozat, amely módszerességében és anyagi gazdagságában talán Orbán Balázs klasszikus székelyföldi összefoglalását tekinti példájának. Ezekhez a könyvekhez társul most *Nyomjelző rokonság* című kötete, amely Fehér (történelmi nevén Alsó-Fehér) megye mai életével és művelődési hagyományaival foglalkozik.

Családi emlékek, baráti beszélgetések fonálán járja be a Maros és a két Küküllő mentén elterülő ősi megyét, amely valamikor a középkori magyar állam, majd az önálló erdélyi fejedelemség egyik igazgatási és kulturális központja volt. Sorra keresi fel Nagyenyedet, a háromszázötven esztendő református kollégium otthonát; Gyulafehérvárt, az erdélyi fejedelmek egykori székvárosát; Szászsebest, az erdélyi szász kultúra egyik régi székhelyét; Balázsfalvát, az erdélyi román művelődés hagyományos központját; valamint Torockót, a hirneves magyar etnográfiai „szigetet”. Nemcsak a történelem által megszentelt városokat látogatja meg. Csombordon az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület egykori mezőgazdasági iskolájában néz körül, ez az iskola ma is a romániai szőlészeti és borászati képzés nevezetes otthona. Lapádon a termelőszövetkezet életével ismerkedik. Mindenütt helybélieket: a tanácselnököt, a párttitkárt, a tanítót, a mezőgazdasági mérnököt és dolgozót sikerül szóra bírnia. Útikönyvet ír és művelődéstörténetet, munkájának igazi értelme mégis az életszerű riport.

Szabadjon egy személyes kitérőt tennem, hogy pontosabban írjam le Beke György riporteri módszerét. A múlt nyáron együtt jártuk be Fehér megye egy kis részét: Kolozsvárról indultunk a neves riporter sötétzöld Skodáján (amelyet különben a *Nyomjelző rokonság* is megörökít) s Torda, valamint a Szent László-mondára emlékeztető Hasadék érintésével látogattuk meg Torockót, Nagyenyedet és Felvincet (a régi Aranyosszék székhelyét). Beke György érezhetően otthon volt e tájon, mint régi ismerőst köszöntötte Torockón a múzeum gondnoknője vagy a szervező titkár, aki kedvesen ragaszkodott ahhoz, hogy néptelen — egyetlen arcképpel dekorált — irodájában koccintson velünk. Beke ezúttal mint „turista” utazott, riporteri önmagát mégsem tagadta meg. Beszédbe elegyedett az ismerősökkel és az ismeretlenekkel, gyorsan áttekintette a helyi híreket, érdeklődött Fehér megyei könyve fogadtatása iránt. Közvetlen volt, tájékozott, mintha tegnap járt volna utoljára Torockón, Enyeden, könnyen talált utat az emberekhez, nem csoda, hogy a különben zárkózott aranyos-zékiek is nyomban beavatták köznapi gondjaikba. Nyitott egyéniségére mindenütt közlékenység, nyitottság felelt. A „turistaútból” szinte riportút lett: hiába, a jó riporter akkor is szakmai gyakorlatot folytat, ha nem dolgozik.

A riporter emberi sorsok fölé hajol, köznapi gondok iránt érdeklődik, a szüntelenül változó életet figyeli. A *Nyomjelző rokonság* is ilyen riporter munkája: az erdélyi magyar élet változásait érzékelteti. Érdemes elolvasni például azt a fejezetet, amelyben Beke György a csombordi szakiskola, vagy éppen az enyedi Bethlen Kollégium (fémipari szakközépiskola és tanítóképző) mai életét írja le. Tanulságos megfigyelni, hogy a hagyományos erdélyi magyar program — a nemzeti fennmaradás és kulturális gyarapodás programja — a változó viszonyok között miként érvényesül. Vannak ennek a programnak mai hősei, mondhatnók: köznapi hősei is. Írók, tudósok, papok, mérnökök, tanárok, könyvtárosok, munkások és szövetkezeti parasztemberek, akik a maguk tágasabb vagy szűkebb körében a nemzetiségi fennmaradás és a kulturális gyarapodás közösségi feladatainak szentelik munkájukat. A jó riporter hűséges arcképfestő, nos, Beke György Fehér megyei riportsorozatának is egész galériája van. Hősei közé tartozik Kacsó Sándor, akit életének egy nehéz és küzdelmes szakasza: 1940—1944 fűz ehhez a tájhoz, midőn Enyeden szerkesztett lapot és kalendáriumot, hogy általuk tartsa ébren a dél-erdélyi félmillió magyarság nemzeti tudatának pislákoló lángját, s adjon valami csekély reményt az embertelen történelmi megpróbáltatásban. De hősei között tartja számon Vita Zsigmondot is, az enyedi tanárt, aki hosszú és tevékeny élete során mindig arra a feladatra összpontosította tehetségét és erejét, amire a nemzetiségi közösségnek éppen szüksége volt: nemzedékeket nevelt fel, tanulmányokat írt, folyóiratot és antológiát szerkesztett, szülőföldjének hagyományait dolgozta fel — a régi és híres erdélyi polihistorok örököseként munkálkodott. Vagy Márton Áront, Gyulafehérvár katolikus püspökét, aki nehéz időkben mindig az erdélyi magyarság egyik erkölcsi vezetőjének bizonyult, a faszizmus idején a barbár faji törvények ellen emelte fel szavát, később a nemzetiségi politikát torzító szektarianizmus törvénytenségeit elviselnie. S a „köznapi” hősök: iskolaigazgatók, könyvtárosok, tanítók, népművelők. Férfiak, akiknek nagy történelmi változások — „metamorphosis Transilvaniae” — idején kell egy emberi közösség jövőjéért felelősséget vállalniok, helytállniok.

A *Nyomjelző rokonság* riportjai a jelenre — történelmi változások köznapijaira — világítanak, ám mintegy a háttérben felrajzolják a történelem vonásait is. Erdélyi író talán nem is szólhatna úgy a jelenről, hogy valamiképpen ne érintse a múltat. A történelemnek, a múltbéli örökségnek az erdélyi magyarság tudatában, kultúrájában mindig időszerű tanúsága és parancsa van. A jelen feladatait a történelmi iskolázottság és belátás segít megoldani. Beke György riportjai is vissza-visszatekintenek, a fürge tudósító arcéle mögött szüntelenül kirajzolódik a művelődéstörténész arca is. Így volt már korábbi irodalmi riportjaiban, midőn Apáczaival, Bod Péterrel, Koós Ferenczel és Ady Endrével foglalkozott, és így történik most a Fehér megyei tudósításokban is. Enyed mai élete mögé odarajzolja a néhai tudós tanár: Pápai Páriz Ferenc alakját, Gyulafehérvárott Varga Katalin, az Érchegységben Avram Iancu, Magyarigenben Bod Péter emlékét keresi. Ezek a történelmi hősök is erkölcsi példát jelentenek: közösségi felelősségre, alkotó munkára tanítanak.

Nemcsak az erdélyi történelem nagy alakjait idézi olvasója elé, a régi idők történeteit is: az enyedi kollégium hajdanvolt életét, szörnyű megpróbáltatásait, amelyekből mindig fel tudott épülni a híres iskola, avagy a torockói vasbányászok, kovácsmesterek és verőgazdák egykori életét, amely a szívós munka időtálló példája lehet. Fehér megyében barangolva nem egyszer idézi fel Jókai Mór műveit, amelyek egykor az enyedi diákoknak, Torockó népének vagy éppen az Érchegység életének állítottak emléket. Kegyelettel igazítja helyre a nagy mesélő romantikus túzásait. Az *Egy az Isten* lapjain Jókai nyolc ágyút helyezett el a Székelykő oldalában, úgymond, ezek az ágyúk védtek meg Torockó lakosait 1849-ben a Mócvidék felkelőitől. A valóság — mint Beke elmondja — kevésbé regényes, annál tanulságosabb. Nem voltak ágyúk a Székelykő alatt, Torockót Zsakó István városbíró okos tárgyalásai óvták meg a felkelők dühétől, amelynek különben áldozatul esett Felvinc és Nagyenyed. A helyreigazítás nemcsak a történelmi hitel igényének tesz eleget; arra figyel-

meztet, hogy az erdélyi magyar politika fő ereje mindig az okos józanság és a bölcs előrelátás volt. „Ennek a vállalásához — írja Beke — néha legalább annyi bátorság kell, mint a fegyverforgatáshoz!” A történelmi példa akár példázat is lehet, a nemzetiségi önvédelem üdvös taktikájára utal.

Mert a Fehér megyei riportoknak végső soron ebben a nemzetiségi önvédelemben — mint történelmi stratégiában — van szerepük. A megye magyarsága immár hagyományosan kisebbségi sorban él, ezt a kisebbségi közösséget maga a történelem tanította meg arra, hogy miként óvja saját létét, miként ragaszkodik történelmi és művelődési hagyományaihoz. Ennek a közösségi fennmaradásnak és nemzetiségi önvédelemnek a szolgálatában áll az a történelmi realizmus, amelyet Beke György is hirdet. Jól tudja, hogy hiteles történelmi tudatot kell kialakítani, ezt azonban mindenképpen fenn kell tartani: a nemzeti és történelmi identitás az emberi szabadság — a személyes szabadság — nélkülözhetetlen feltétele. „Önfeladással — olvassuk — még egyetlen ember, egyetlen közösség sem valósította meg önmagát. A szabadság önmagunk egyéniségének kiteljesítése, miként teljesíthetők ki azt, amiről önként lemondunk?” Ennek a kiteljesedésnek, egyéni és közösségi önmegvalósításnak legfontosabb műhelye az iskola. Ebből a felismerésből, mondhatnám: bizonyosságból ered Beke György elsőrendű érdeklődése a nemzetiségi iskoláztatás jelen helyzete iránt. Nemcsak Enyeden, hanem Gyulafehérvárott, Csombordon, Torockón, Péterfalván is az iskola dolgai kötik le érdeklődését. A jövő nemzedék nevelői, a Bethlen Kollégium tudós tanárai, vagy a kis falusi iskolák tanítói között érzi otthon magát. A történelmi lét alakulásában is az iskolák sorsát kíséri nyomon. „Az elnyomás — tekint vissza Erdély viharos múltjára — mindig az iskolára támad legelőbb és leghevesebben, mert az iskola az élet, az önbecsülés, a tudás és a megmaradás.”

Féltő gonddal a magyar iskolákat veszi körül, mindazonáltal testvéri érdeklődéssel figyel a román és szász iskolák helyzetére is. Balázsfalván és Szászsebesen is otthon érzi magát, jól ismeri az erdélyi román és szász művelődés hagyományait. Erdélyi tradíció és program ez is: érdeklődni az együttélő népek kultúrája és hagyományai iránt. Megbecsülni ezeket a hagyományokat, foglalkozni velük. Gondolom, nem kell különösebb gonddal bizonyítani, hogy Beke György — a *Tolmács nélkül* című kapcsolattörténeti interjúsorozat szerzője, Zaharia Stancu regényeinek magyar fordítója, annyi nevezetes bukaresti, olténiai és erdélyi román riport készítője — milyen őszinte együttérzéssel és tudatos elkötelezettséggel fordul a román néphez és kultúrához. Erről az együttérzésről, elkötelezettségről tanúskodnak a *Nyomjelző rokonság* írásai is. A lapádi riport, a mócföldi útleírás, Avram Iancu emlékének ébresztése és a Lucian Blaga lámkeréki szülőfalujáról készített beszámoló nemcsak a Fehér megyei körképet teszik teljesebbé, a testvériség dokumentumai is. Mint ahogy a testvériség dokumentuma a szászsebesi beszélgetés a szász népművelés jelen helyzetéről, tennivalóiról. A Fehér megyei beszámoló nemcsak a nemzetiségi élet hagyományairól és alakulásáról, kulturális eredményeiről és közéleti gondjairól ad képet, hanem az erdélyi együttélés örökségéről s ennek — mondhatnám: „népi szinten” — megnyíló távlatairól is. A mindennapi munkában megszerzett vívmányokról és a további tennivalókról egyaránt. Az általánosságban mozgó szövegek és ígéretek érdekében üdítő az a riporteri tényszerűség, amellyel a *Nyomjelző rokonság* ennek az erdélyi együttélésnek a nehéz múltjáról és jövő feladatairól beszél. A Duna-völgyi testvériség eszméjének ez a gyakorló erdélyi internacionalizmus ad igazán hitelt, s a Duna-völgyi ideákba vetett ingadozó hitünket is ez a köznap erdélyi testvériség erősítgeti. (*Kriterion.*)

POMOGÁTS BÉLA